

Kulturminneregistrering i Dieváidvuovddi álbmotmeahcci - Øvre Dividalen Nasjonalpark, Målselv kommune, 2022.

Vuomajávri og Ánjavuopmi-Anjavassdalen

Stine Barlindhaug

Ávjovárgeaidnu 50
9730 Karasjok/Karášjohka
Telefon +47 78 47 40 00
samediggi@samediggi.no
www.samediggi.no

Sámediggi 2023

Forsiden: Lagringsgrop på nordvestsiden av Vuomajávri.

Foto: Alle foto © Stine Barlindhaug, Sámediggi, der annet ikke er oppgitt.

1 Innledning

Sametinget har på oppdrag fra Nasjonalparkstyret for Dieváidvuovddi álbmotmeahcci - Øvre Dividalen nasjonalpark registrert kulturminner i nasjonalparken. Arbeidet startet 2021 (Barlindhaug & Johnsen 2021), og i 2022 befarte vi områdene ved Vuomajávri og deler av Ánjavuopmi.

Sametinget setter stor pris på at Nasjonalparkstyret har fokus på å øke kunnskapen- og bevisstheten om at området har en lang samisk kulturhistorie. Kulturminner er i dag integrert som en del av formålet med vernet i nasjonalparken.

En rekke historiske kilder forteller om en lang historie med samisk bruk og bosetting. Her kan nevnes eldre skattelister, major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller fra midten av 1700-tallet, rapporter fra skogforvaltere fra tidlig 1900-t (særlig Ruden 1911), reinbeitekonvensjonen av 1913, samt intervjuundersøkelser gjort i forbindelse med etableringen av nasjonalparken på midten av 1970-t. (feltrapporter av Kalstad 1973). Det er følgelig også mange kjente og ukjente kulturminner i området. Imidlertid er det svært få kulturminner som er registrert og dokumentert i felt og kartfestet.

Feltarbeidet i 2022 ble koordinert med nasjonalparkstyrets årlige søppelaksjon. Ungdomsskoleelever fra to skoler i Målselv og en skole i Karesuando samt ansatte fra fjelltjenesten samlet søppel ved Vuomajávri. Elevene fikk i tillegg til læring om søppel og generell oppførsel i naturen også innføring i kulturminnetyper, kulturhistorie og mulighet til å se og finne samiske kulturminner som er typisk for området.

Figur 1. Dokumentasjon av et árran (teltplass) i Ánjavuopmi-Anjavassdalen. I bakgrunnene Buoccas-Kistefjell med nysnø på. Foto: Otto Hoyer Andreassen

2 Området

Dieváidvuovddi álbmotmeahcci/Øvre Dividalen nasjonalpark omfatter øvre del av den store brede skogsdalen som bærer nasjonalparkens navn samt flere skogkledde sidedaler, blant annet Ánjavuopmi/Anjavassdalen, Skáktárgorsa/Skaktardalen og Hávgavuopmi.

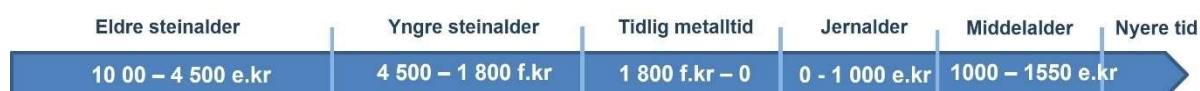
I tillegg inngår store fjellområder med en rekke fjelltopper på over 1000 meter, blant annet Skáktárnjunni/Storfjellet, Jerta, Stuorra Nanná, Dáččabákti/Bumannsberget, Vanasvárri, Hárvvesoivi, Gaibagaisi og Njunis. Mellom fjellene ligger større og mindre høyfjellsdaler og en rekke vann og vassdrag, blant annet Rostjávri, Hárvesjávri, Čievččasjávri, Jiertáluoppal, Rávdojávri og Hávgajávri, Ánjajávri og Vuomajávri. Områdene er varierte og tilbyr et bredt utvalg av ressurser for samene som har holdt til her og brukt områdene.

Figur 2. Bildet er tatt tvers over Ánjavuopmi/Anjavassdalen med Njunis/Sandfjellet (1717 moh) i bakgrunnen. Dalførets nordhelling, fremst i bildet, domineres av åpne lyngmoer med spredt bjørkeskog. På nordsiden av elva ved foten av Njunis i dalens sørhelling er skogen tettere.

Dieváidvuovddi álbmotmeahcci/Øvre Dividalen nasjonalpark og tilgrensende områder har vært brukt som bosettings- og ressursområde for mennesker siden eldre steinalder. De eldste sporene etter mennesker i dette området er rundt 7000 år gamle. Funnene er fra Vuoli Rostojávri/Lille Rostavann og Devddesjávri/Dødesvatnet som ligger like utenfor nasjonalparkgrensa (Sommerseth 2009, Blankholm upubl). Funnene viser hvor tidlig mennesker tok i bruk dette området. Fra perioden yngre steinalder (4000 – 1800 f.kr) skjer ei betydelig økning i bosetningsspor i Indre Troms. En rekke steinredskaper og boplasser finnes fra denne perioden. Fangstanlegg for villrein i form av store systemer med

fangstgroper og skyteskjul viser at fangst på villrein har vært viktig gjennom hele forhistorien. Dateringer av fangstgroper fra indre Troms og andre steder viser at slike fangstanlegg har vært i bruk helt fra yngre steinalder og framover. Hovedtyngden av sporene etter villreinfangsten stammer fra de to siste årtusener. Gjennom jernalderen og inn i middelalderen foregår det en markant intensivering av villreinfangsten med behov for økende grad av kollektiv organisering. Det må sees i sammenheng med handelsforbindelser til Europa og økt etterspørsel etter skinnvarer. (Hansen og Olsen 2004) I Dieváidvuovdi/Dividalen er det blant annet fangstgropsystemer på både nord og sørsiden av Devddesjávri/Dødesvatnet, de to anleggene har til sammen 56 groper (Sommersteth 2009). Det er lite materiale i slike groper som gir sikker datering til tidspunkt for bruksfase. Det er likevel gjort en del undersøkelser og de fleste fangstanleggene dateres innafor tidsperiodene jernalder-middelalder (Klaussen 2008) I sørenden av Dieváidvuovdi/Dividalen og ved Álddesjávri/Altevatnet har det vært gjort flere arkeologiske registreringer og utgravinger og det er dokumentert kontinuerlig bruk og bosetning fra steinalderen, gjennom tidlig metalltid, jernalderen, middelalderen og fram til i dag (blant annet Helsing 1970, Klaussen 2008, Wickler 2008, Blankholm 2011).

Figur 3. Oversikt over forhistoriske perioder i Nord-Norge.

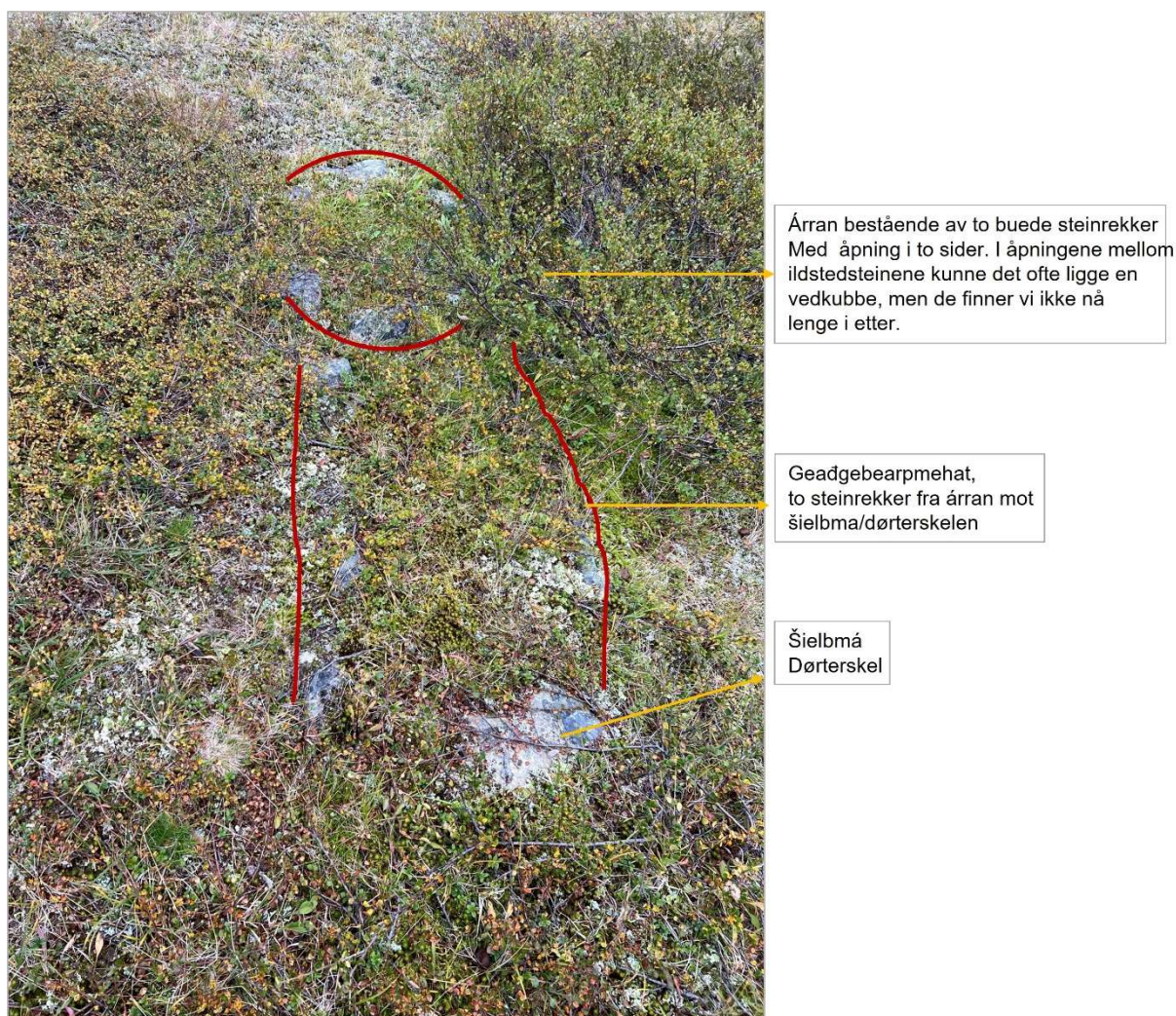
De senere årene er et økende antall kulturminner funnet som følge av ulike forsknings- og registreringsprosjekter. For arkeologene er dette ikke overraskende, men svært gledelig at vi får mer kunnskap om kulturhistorien i området. I indre Troms og Dieváidvuovdi/Dividalen er det fortsatt langt flere kulturminner enn de som vi i dag kjenner til, og i relasjon til størrelsen på arealene er det lite som er undersøkt. Lokaliseringen til- og antallet kulturminner vi kjenner, gjenspeiler snarere hvilke områder som har blitt valgt ut for undersøkelser. Etter hvert som forsknings- og dokumentasjonsaktiviteten øker og undersøkelsesmetodikken utvikles, vil bildet bli mer representativt. Nyere arkeologisk forskning har avdekket kulturminner knyttet til samiske fangstsamfunns bruk av området forut for tamreindriften. Blankholm (2008) gjorde en mindre undersøkelse ved Store Rosta og påviste boplasser som trolig er fra rundt 2000 f.kr. Særlig har det vært gjort undersøkelser i områdene ved Guomojávrrit nær sørgrensa til nasjonalparken, hvor en rekke samiske boplasser som dateres til vikingtiden (850-1050 e.kr.) er dokumentert (pers. med. Asgeir Svestad, UIT). Fangstfolket som levde i områdene som i dag tilhører Saarivuoma og Lainiovuoma samebyer, tilhørte den gang jakt- og fangstsiidaen Ruonala.

I Devddesvuopmi ble to hustuffer arkeologisk undersøkt i 2004. Det viste seg at de var av typen stallotuft som dateres til vikingtiden (800-1050 e.kr). Hustuftene knyttes til samiske fangstfolk og de ligger strategisk til for villreinjakt og pelsdyrfangst (Sommersteth 2009). Det er også funnet flere jaktpiler og våpen i indre Troms fra jernaldere og middelalderen. I Isdalen like nord for Dieváidvuovdi álbmotmeahcci/Dividalen Nasjonalpark, er det funnet en dobbelegget pil som er brukt til villreinfangst som dateres til vikingtid.

En av de vanligste kulturminnetypene i området er árran (samisk ildsted). Árran er ildstedet som har ligget inni lávvu eller goahti (store familietelt), også ildstedet inni gammen kalles árran. Dateringer har vist at árran i lávvu har stor tidsdybde og viser at samenes bruk av lavvu og goahti som bolig har lange røtter. I Dieváidvuovdi/Dividalen er det datert árran helt tilbake til jernalderen, nærmere bestemt merovingertid (570-800 e.kr). Fra påfølgende periode, vikingtid (800-1050) kjenner vi også flere árran i

Dieváidvuovdi/Dividalen. Dateringene er kommet som følge av to forskningsprosjekter fra hver sin ende av Dieváidvuovdi/Dividalen, nedre del ved Devddesvuopmi og øvre del ved Guomójávrrit (Sommerseth 2009, Svestad in press) Det må påregnes at det i nasjonalparken finnes store ansamlinger med árran etter større sommerboplasser som har vært i bruk over lengre tidsperioder. I tillegg vil det finnes det en rekke enkeltliggende árran som representerer gjeter- og vokterboplasser for kortere opphold i forbindelse med flytting mellom årstidsbeitene.

Lagringsgroper og skyteskjul er vanlige kulturminnetyper fra tiden før tamreindriften ble dominerende. Kulturminner etter tamreindriften de siste hundreårene, slik som árran, gammetufter, samlingsgjerder, lagringsgroper, spor i furu etter høsting av bark er tallrik. Dieváidvuovdi/Dividalen har vært et sentralt ressursområde for jakt og fangst. Først til eget bruk og handel og senere, fra 1500-tallet, også til skattebetaling.

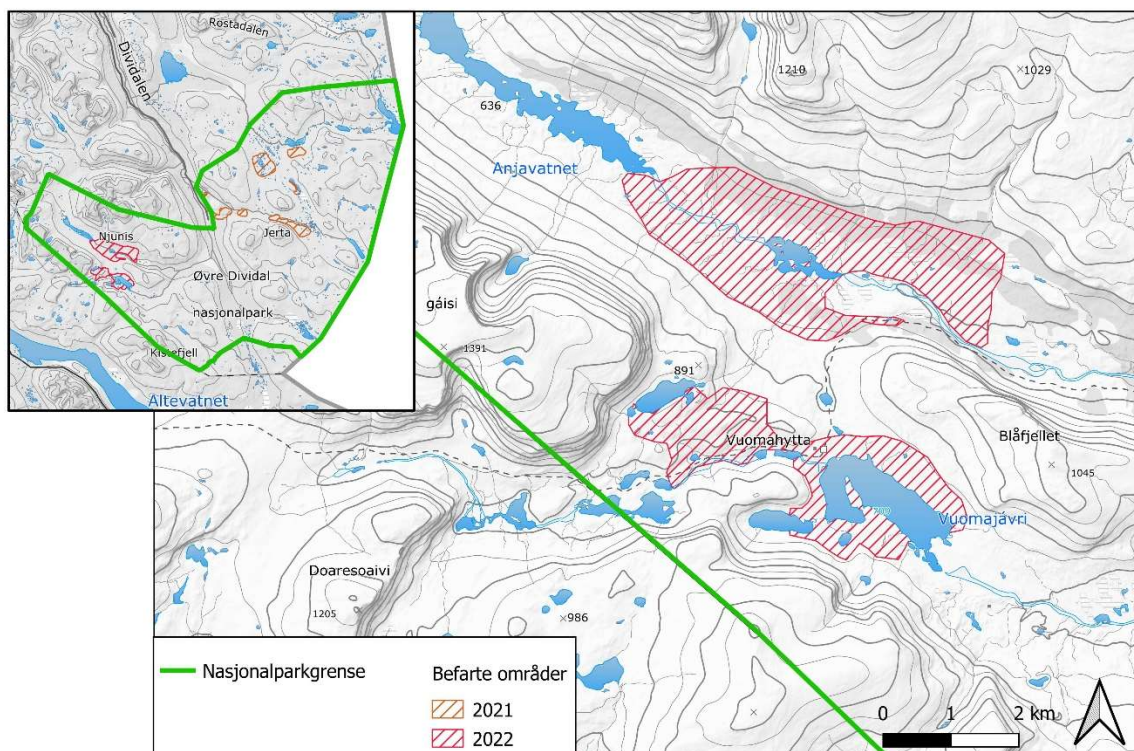
Figur 4. Slike árran er en av de mest forekommende kulturminnene i områder og de har lang reindriftingshistorie.

3 Kilder og feltarbeid

Som beskrevet er det et økende tilfang av kunnskap som belyser kulturhistorien i området. Kildene er et verdifullt grunnlag når nye registreringer planlegges. Den samiske bruken av området ble, i forbindelse med etableringa av Dieváidvuovddi álbmotmeahcci-Øvre Dividalen nasjonalpark, undersøkt og det ble gjort intervjuer i regi av Samisk-etnografisk avdeling på Norges Arktiske Universitetsmuseum v/Johan A. Kalstad. I intervjuene ble det blant annet spurt etter kunnskap om spor i terrenget knytta til eldre boplasser og bruk. Dette materialet er ikke publisert, men er arkivert på Norges Arktiske Universitetsmuseum, i form av feltrapporter og transkriberte intervjuer. Materialet representerer i dag gode kilder som forteller hvor man kan forvente å finne arkeologiske kulturminner knytta til tamreindriften. Lokalhistoriker og tidligere skogbrukssjef Hans Prestbakmo har gjennom bøker, rapporter og foredrag formidlet reindrifsamenes historie i indre Troms.

Ivar Ruden som var skogforvalter på begynnelsen av 1900-tallet, skrev i 1911 en grundig rapport om «den skade som de svenske flyttlapper og ren har voldt paa skogen i Tromsø amt». I sin rapport skriver han ofte om hvordan reindrifsamene har "brukt opp og ødelagt skogen" og hvor de har hatt sine boplasser. Hans rapport er derfor i dag en god kilde for arkeologer, som søker etter de samme boplassene. Også etnografen Ernst Manker har skrevet om bosetning og samisk kulturhistorie i disse områdene (E. Manker 1953 og 1957). I de ulike kildene finnes omtaler og beskrivelser av eldre boplasser og hvor det kan finnes kulturminner. Kulturminner og kulturmiljøer er i liten eller ingen grad stedfestet på kart eller lagt inn i den offisielle kulturminnedatabasen.

I august og september 2022 ble et utvalg områder i nasjonalparken og landskapsvernområdet befart. Befaringene strakk seg over 9 dager og ble utført av Stine Barlindhaug (Sámediggi). Følgende områder ble undersøkt; Vuomajávri, Moskánjávri, Geibbajohka, Geibbaluobbalat, Unna Vuommajávrraš, samt en del av Ánjavuopmi/Anjavassdalen sørøst for Ánjajávri/Anjavatn (se kart nedenfor). Valg av områder for befaring er basert på de nevnte kildene og arkeologiske vurderinger. Utvalget utgjør ikke alle områdene hvor det er kilder og beskrivelser av boplasser, fangstinnretninger og bruk, men er et utvalg basert på gitte tids- og ressursrammer.

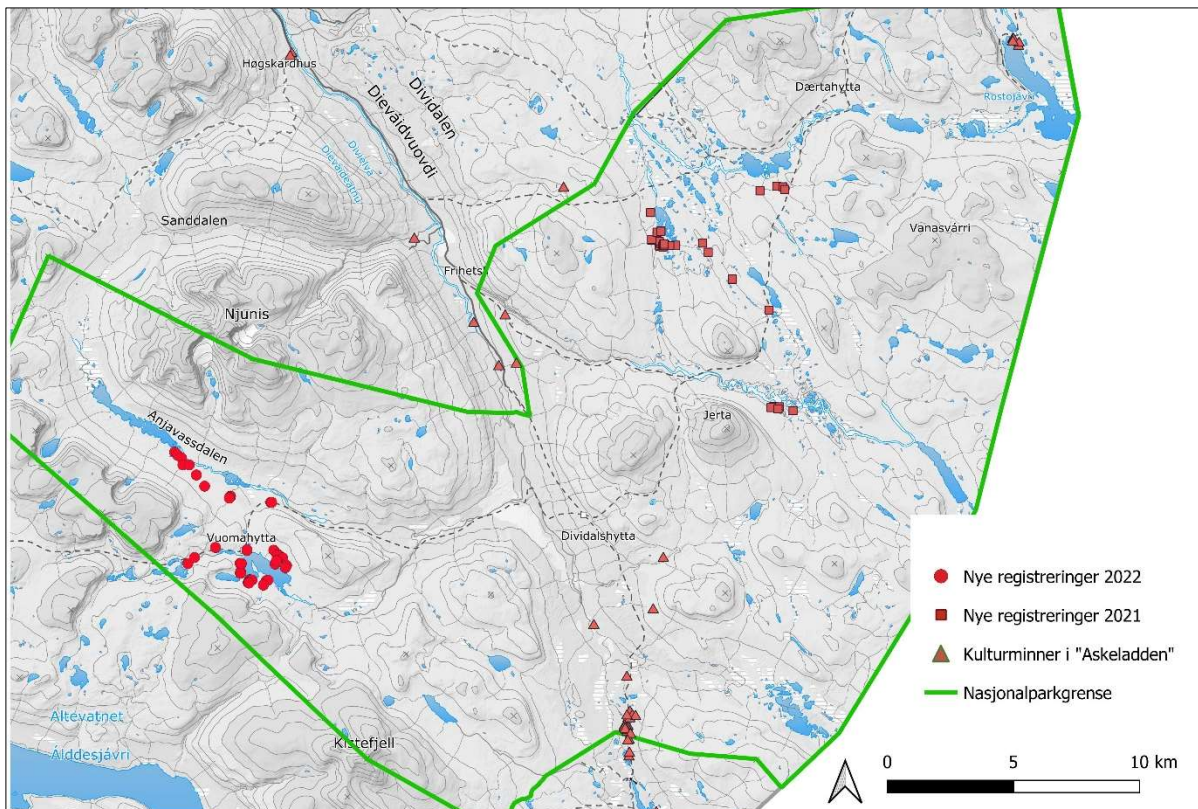

Figur 5. Befarte områder sommeren 2022. På det lille kartet oppe til venstre er det også avmerket befarte områder i 2021.

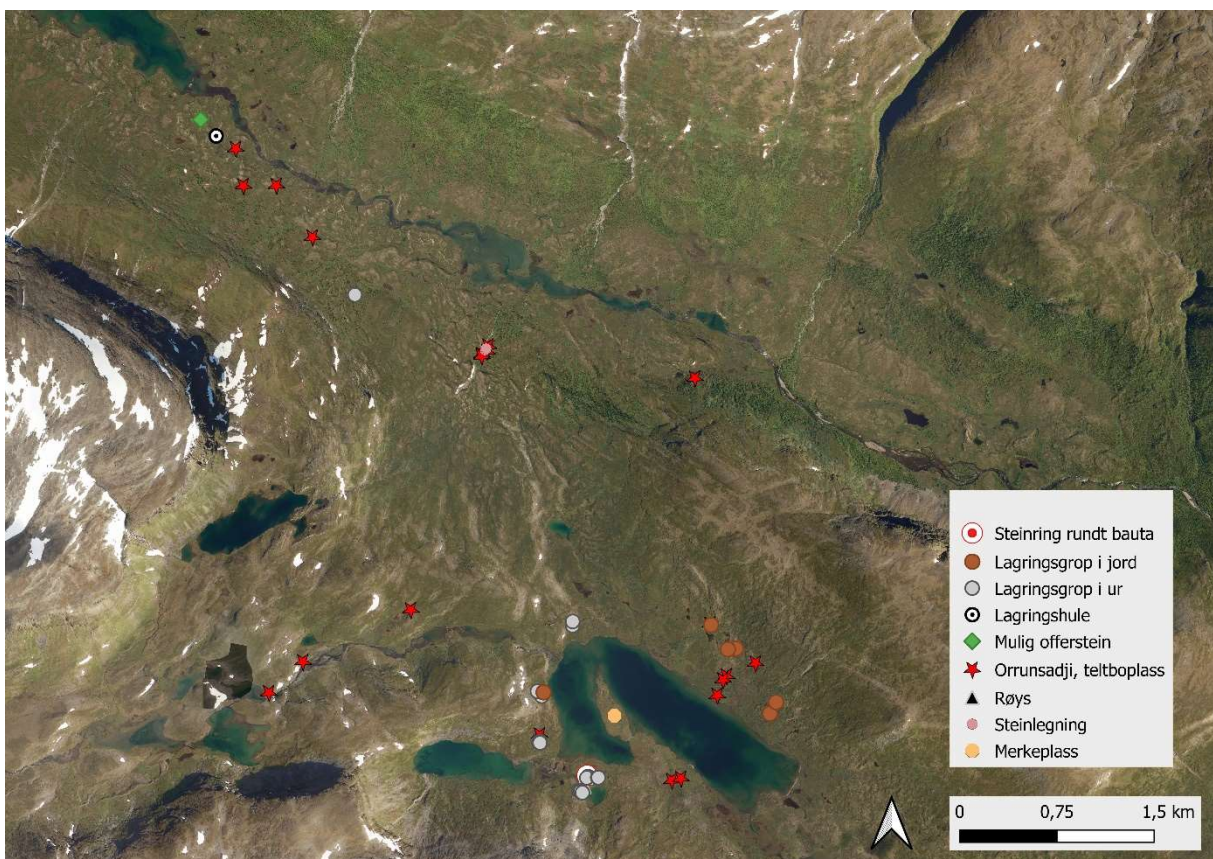
4 Registrerte kulturminner

Det ble registrert automatisk fredete samiske kulturminner i alle områdene bortsett fra rundt Unna Vuommajávrraš. I sistnevnte område var det imidlertid mange spor etter bosetning og bruk fra nyere tid, tiden etter fredningsgrensen fra 1917. På kartet nedenfor er kulturminnene som ble registrert avmerket. Det dreier seg utelukkende om samiske kulturminner knytta til tamreindriften samt eldre kulturminner fra tiden før for tamreindriften da jakt og fangst dominerte. Samene var tilnærmet enerådende i området de tre siste årtusenene fram til slutten av 1700-tallet, slik at også de eldre kulturminnene må ansees som samiske eller tilhørende ei jakt og fangstbefolkning som etter hvert kjennetegnes med samisk etnisitet.

I det følgende beskrives kulturminnene som ble registrert.

Figur 6. Oversiktskart over nasjonalparken med kulturminnene nå er dokumentert gjennom feltarbeid i 2021 og 2022 samt de som fra tidligere var kjent og var lagt inn i kulturminnedatabasen "Askeladden".

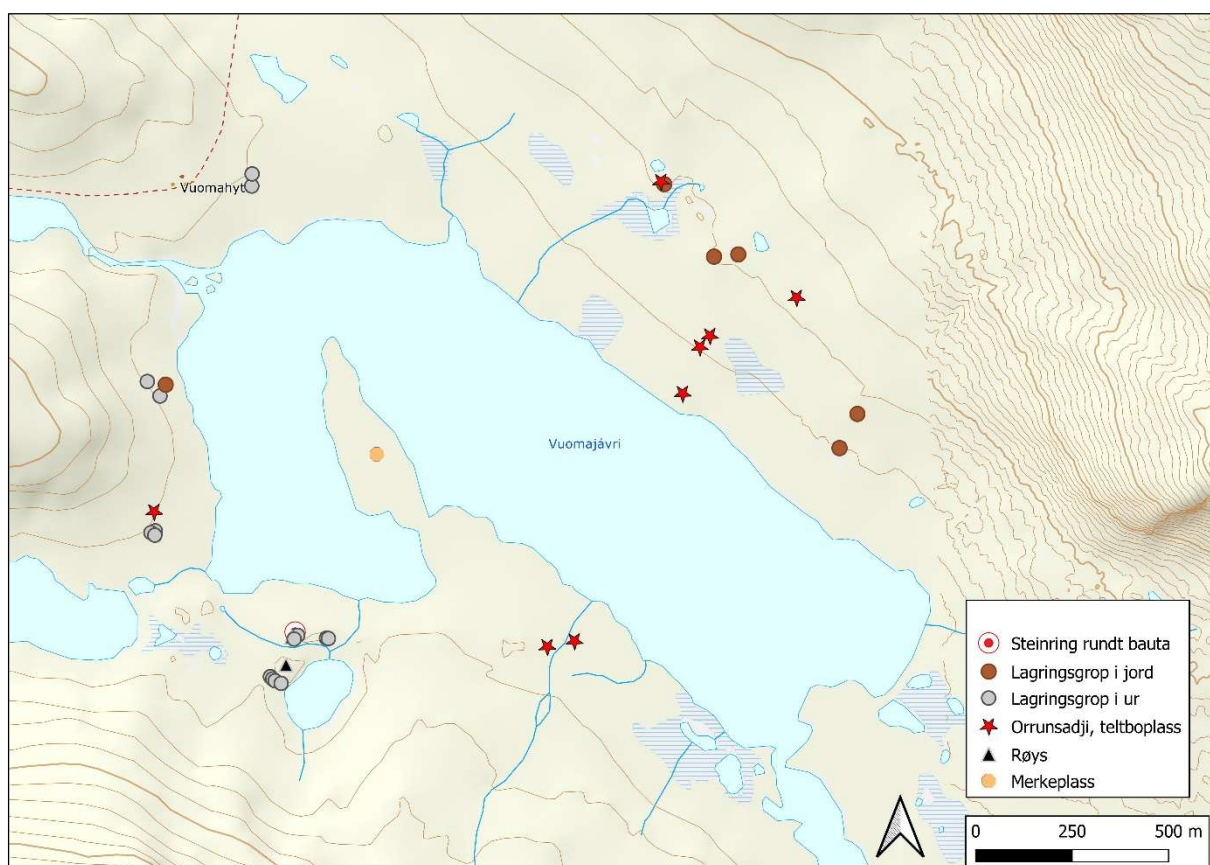

Figur 7. Satellittbilde over Vuomajávri og Anjavuopmi med oversikt over kulturminnene som ble dokumentert sommeren 2021

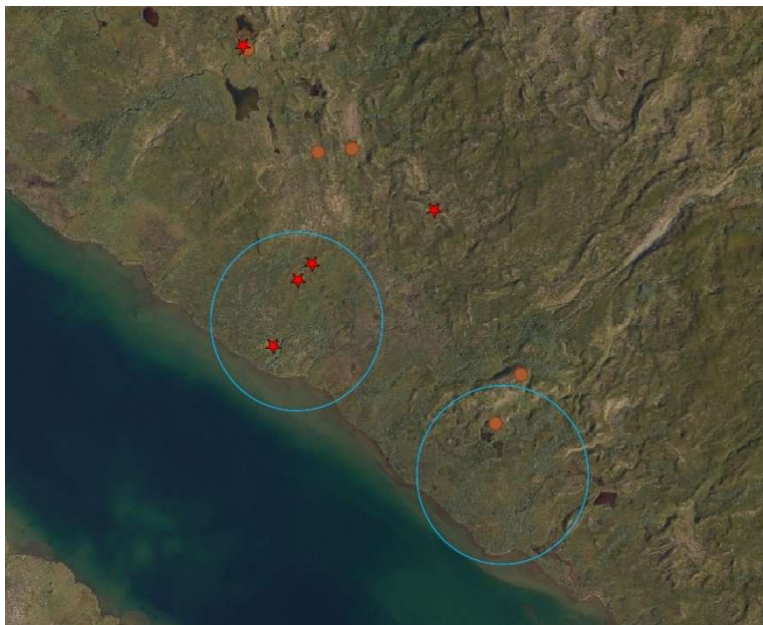
Vuomajávri

Både i Kalstad's rapporter og i kartene fra Reindrifskommisjonen av 1913 er det opplysninger om reindrifsamiske boplasser rundt vannet. Under feltarbeidet ble det funnet árran på de anviste stedene, men det ble ikke påvist mange, kun til sammen 8 árran rundt vannet. I kildene er boplassene rundt Vuomajávri omtalt som boplasser brukt under flytting mellom sommer- og vinterbeite. Det er da naturlig at antallet er noe lavere enn om det hadde vært et område for lengre sommeropphold. I tillegg var de aktuelle områdene rundt vannet, som hadde stort potensial for å finne teltboplasser, svært gjengrodd av tett kratt. Et systematisk søk etter boplasser inni krattene ville vært tidkrevende og ble ikke prioritert.

Andre kulturminner rundt Vuomajávri er lagringsgropen både anlagt i ur og i godt drenerte morenerygger. Lagringsgropene i ur ligger primært ved vannets nordvestlige side hvor det er flere større naturlige områder med helleur. Lagringsgropene i morenegrusen ligger litt tilbaketrukket ovenfor flatene langs vannets nordøstside, samt ei grop som ligger på vannets vestsida. De fleste ligger ikke i umiddelbar nærhet til registrerte boplasser, samtidig så nært som det er mulig for å kunne anlegges i godt drenert morenemasse eller ur. I tillegg finnes det trolig langt flere teltboplasser, som ikke ble påvist på grunn av tidligere nevnte gjengroingen.

Figur 8. Kulturminnelokaliteter registrert 2022 rundt Vuomajávri.

Figur 9.
På satellittbildet er områdene som kildegrunlaget er beskriver som boplassområder på Vuomajávris nordøstside, markert med blå sirkel.

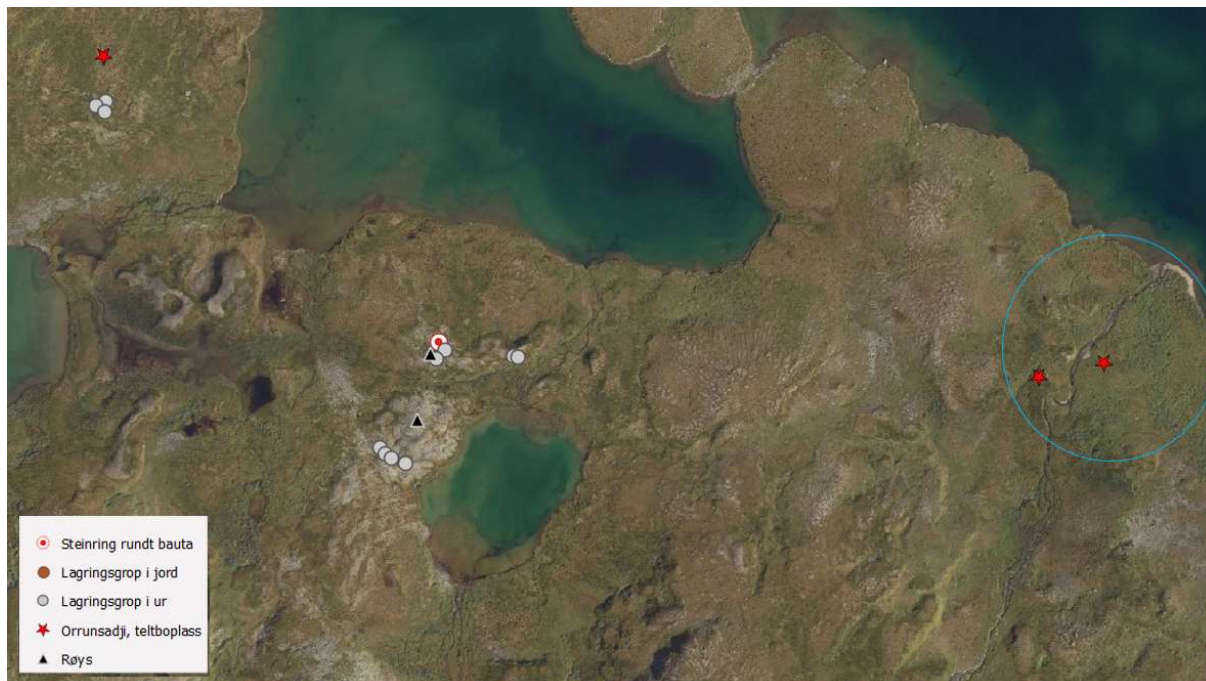
Langs Vuomajávris nordøstside beskrev kildene to områder ved, vannet som hadde vært brukt til boplasser under flytting, fra tidlig på 1900-tallet, og trolig også tidligere. De omtalte boplassområdene er markert med blå sirkel på satellittbildet i figur 9. På sletta ved den vestligste sirkelen ble det registrert tre árran. Her var det ennå noen åpne områder som ikke var igjengrodd av kratt. Det potensielle boplassområdet lengst sørøst var grodd helt igjen. Det må antas at det i begge områdene finnes árran, som ikke ble observert.

Ovenfor begge boplassområdene ble det registrert lagringsgroper. Disse kulturminnene ligger oppe på morenerygger, som er eksponert for vind og vær. Moreneryggene har derfor sparsomt med vegetasjon og krattvegetasjon er foreløpig ikke et nevneverdig problem her.

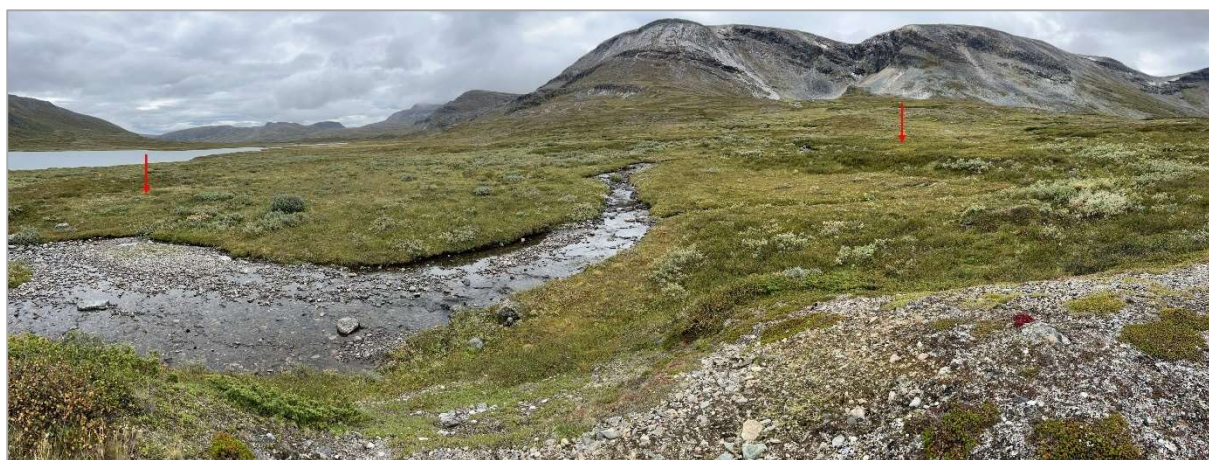
Figur 10. Lagringsgroper skodd med steinheller anlagt i morenegrus. Bildet til venstre viser ei av gropene på nordøstsiden av vannet. Lagringsgropa til høyre ligger på vestsiden av vannet og har et delvis bevart kammer bygd av kantstilte heller.

På vannets sørvestside er det ifølge nevnte kilder en boplass som ble benyttet under sommer /vinter flytting. Boplassområdet, som er omtalt i kildene, er markert på satellittbildet (figur 11) med en blå sirkel. På lokaliteten er det ei stor åpen slette med en bekk som renner gjennom området.

Figur 11. Flyfoto med registrerte lokaliteter på Vuomajávri sørvestside. Område som i kildene var opplyst å ha vært brukt som boplassområde under flytting er merka med blå sirkel. Her som på øvrige steder var store deler av det som tidligere har vært ei fin flate for bosetting nå dekt med tett kratt.

Vegetasjonen på østsiden av bekken er tydelig beitepåvirket med mye gressvegetasjon i kontrast til lyngmarka som ellers dominerer. Her ble det kun påvist to årran. Likt med forholdene på andre siden av Vuomajávri, er gjengroingen med krattvegetasjon kommet langt også her, og må antas at det også her ligger flere teltboplasser inni krattet.

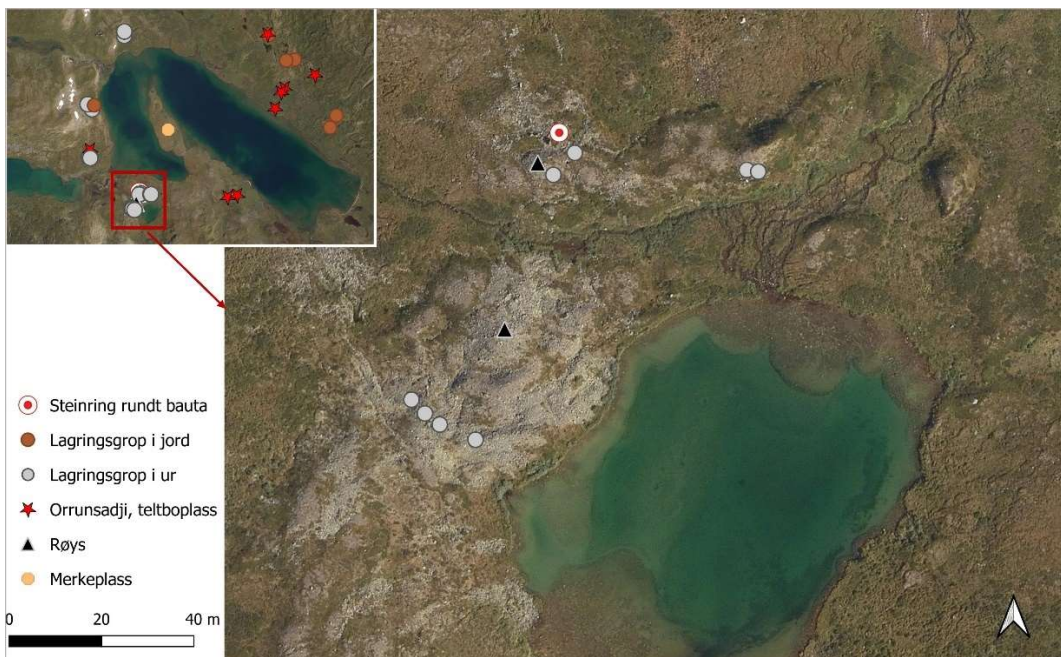

Figur 12. Boplassområdet på sørvestsiden av Vuomajávri er i ferd med å gro igjen med dvergbjørk og viekratt. De to teltboplassene som ble registrert er markert med rød pil.

Figur 13. Bildet viser overgrodd árran med bearpmet fremst i bildet. Bildet er tatt på sørvestsiden av Vuomajávri, som skimtes i bakgrunnen. Dette er det vestligste av de to árran som er markert på satellittbildet ovenfor. Bakerst ruver Gaibagáisi (1391 moh).

Et stykke vest for ovennevnte boplassområde, mellom et lite tjern og Vuomajávri, er det en konsentrasjon av kulturminner (se kart nedenfor). Dette området domineres av to lave høydedrag bestående av helleur. I dette området var det flere sirkelforma groper i ura. Gropene er trolig primært lagringsgroper, men noen kan også ha vært benyttet som čilla/skyteskjul. I tillegg var det her to røyser samt en steinring som vi hadde fått muntlig informasjon om fra Niklas Labba.

Figur 14. Mellom Vuomajávri og et lite tjern, er det en konsentrasjon av kulturminner. Dette området domineres av to lave høydedrag bestående av helleur.

Figur 15. Lagringsgrop anlagt i helleur på sørvestsiden av Vuomajávri

Den omtalte steinsirkelen (muntl. oppl. Niklas Labba) var godt synlig og ligger i lyngmark, helt inn mot helleurfeltet hvor flere lagringsgroper ble registrert. Steinsirkelen er oval, 8x3m og bygd av flate heller stablet litt flatt utover og med bare noen få steiner i høyden. Steinmuren er opp til ca 0,3 m høy og opp til 1,5 m bred. I sentrum av ringen står en stor jordfast helle på høykant. Steinhella er 1,5 m høy, 2,2 m lang og ca 0,6m tykk nede mot bakken og 0,3 m tykk i toppen. Inni steinringen på østsiden av bautaen ligger det en ansamling steiner som her helt overgrodd, men som kunne kjennes gjennom lyngen. 2m utenfor ringen rett mot øst, ligger to rektangulære steiner, 30x40cm, stablet oppå hverandre.

Figur 16. Steinring anlagt rundt stor jordfast kantstilt helle. Steinringen strekker seg forbi steinen i sentrum og rundt på andre siden.

Inne i steinringen, på vestsiden og inntil bautaen, er det i nyere tid stablet opp steiner for å sitte på. Her er en fin plass og sitte og pause i le for vinden. På denne siden er også selve muren mot Vuomajávri blitt stablet opp på nytt. (Se foto figur 17). Ytterligere 4m vestnordvest for steinringen er det nok en liten oppstablet mur, ca 1 m lang og 3 steiner i høyden.

Figur 17. Inne i steinringen, på vestsiden og inntil bautaen, er det i nyere tid stablet steiner for å sitte på. Her er en fin plass og sitte og pause i le for vinden. På denne siden er også selve muren mot Vuomajávri rast ned og stablet litt opp på nytt

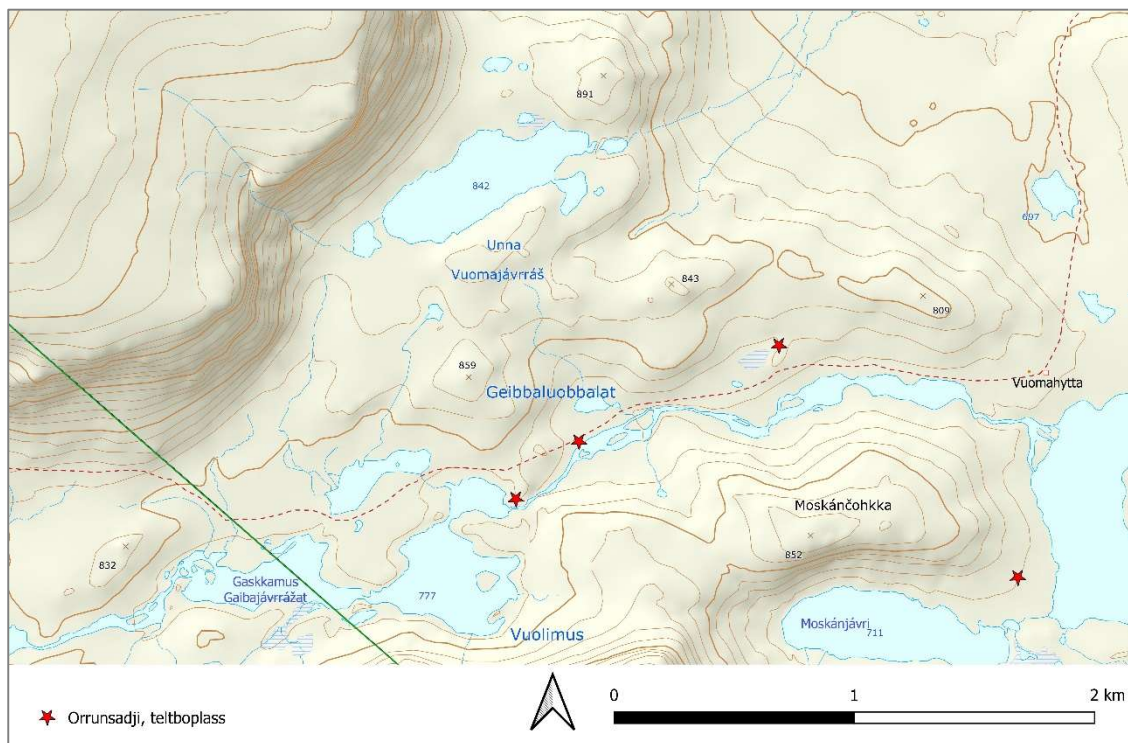

Figur 18. Som en kuriositet kan nevnes at noen i sørkanten av helleurområdet og inn mot det lille tjernet, nå i nyere tid, har bygd tre "lenestoler" i stein samt laget en liten hellelagt sti ned til tjernet. Det er to store "lenestoler" for voksne med en liten "barnestol" i midten.

Foto: Otto H. Andreassen

Området Geibbajohka, Geibbaluobbalat og Unna Vuomajávrráš

Vi hadde både skriftlige og muntlige opplysninger om reindriftsamiske boplasser i området ved Geibbaluobbalat. Blant annet skal området ha vært benyttet under vårflytting rundt århundreskiftet. I en skråning langs Geibbaluobbalat skal det også finnes en liten hule med soveplass til to. Niklas Labba fortalte at hans bestefar hadde fortalt om denne hula som han også hadde brukt under flytting. Foran åpningen var det satt en helle og tar man denne til side kunne to menn sove i hulen. Vi søkte området grundig etter hula, men kunne ikke finne den. Det ble dokumentert tre árran i området, som er markert på kartet på figur 19. Som det framgår av kartet (figur 5.) over befarte områder, begrenset befaringen seg i dette dalføret til området langs Geibbajohka/Geibbaluobbalat. Vi hadde ikke tid å undersøke videre vestover mot Gaibajávrrážat, hvor det også er potensial for samiske kulturminner.

Figur 19. Kartet viser dokumenterte árran langs Geibbaluobbalat.

Figur 20. På bildet til venstre er de to árran nærmest elva markert med rød pil.

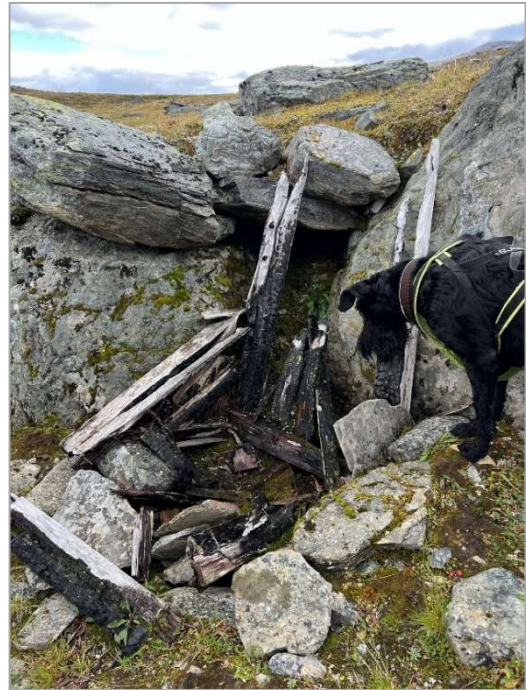

21. Inntil og til høyre for hunden ligger det árran som er markert lengst vest på kartet ovenfor. Her framgår det tydelig at det er to parallelle steinrekker og to åpne sider i árran. De fleste árran som dokumenteres har denne formen og er forklart i figuren på side 6. Dette árran har imidlertid ikke bearpmet som de fleste andre har. Vannet i bakgrunnen er Vuolimus Gaibajávrráztat.

Det litt høyereliggende området rundt Unna Vuomajávrráš og øvre del av dalføret derfra og ned mot Ánjavuopmi ble undersøkt. Her ble det observert en rekke boplasser i form av flere árran, stabler med bjørkestranger til fyringsved samt et nebrent utedo. Disse var av "nyere dato" (1970-80-tallet) og ble derfor ikke dokumentert. Se figur 22 og 23.

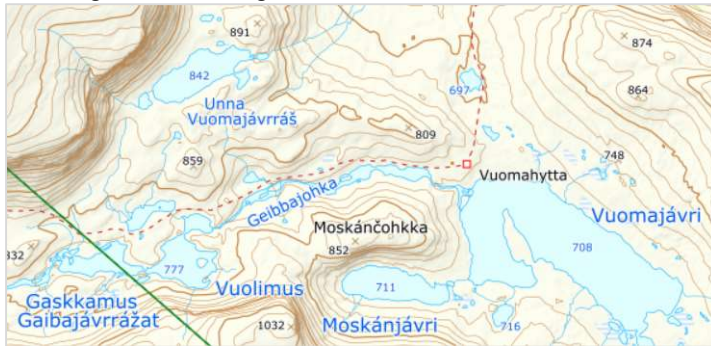

Figur 22. Boplass fra 1980-tallet ved Unna Vuomajávrráš med bjørkestranger til fyringsved og árran.

Figur 23. Árran og nedbrent utedo ved Unna Vuomajávrráš. Utedoen ble ifølge Niklas Labba brent ned av SNO på slutten av 1990-tallet.

På dagens kart står det **Unna Vuomajávrráš** på vannet som ligger inntil foten av Gaibagáisimassivet mot sørøst. Saarivuoma sameby som har sommerbeite i området har til alle tider benyttet navnet **Geibbajávri** om dette vannet. På amtskartet for Troms fra 1913 er navnet Gaibbajávri benyttet. Ifølge Niklas Labba (Saarivuoma sameby) heter fjellet **Geibbagáis**, med **e** og ikke **a** i første stavelse likt med vannet **Geibbajávri**.

Dagens Kart

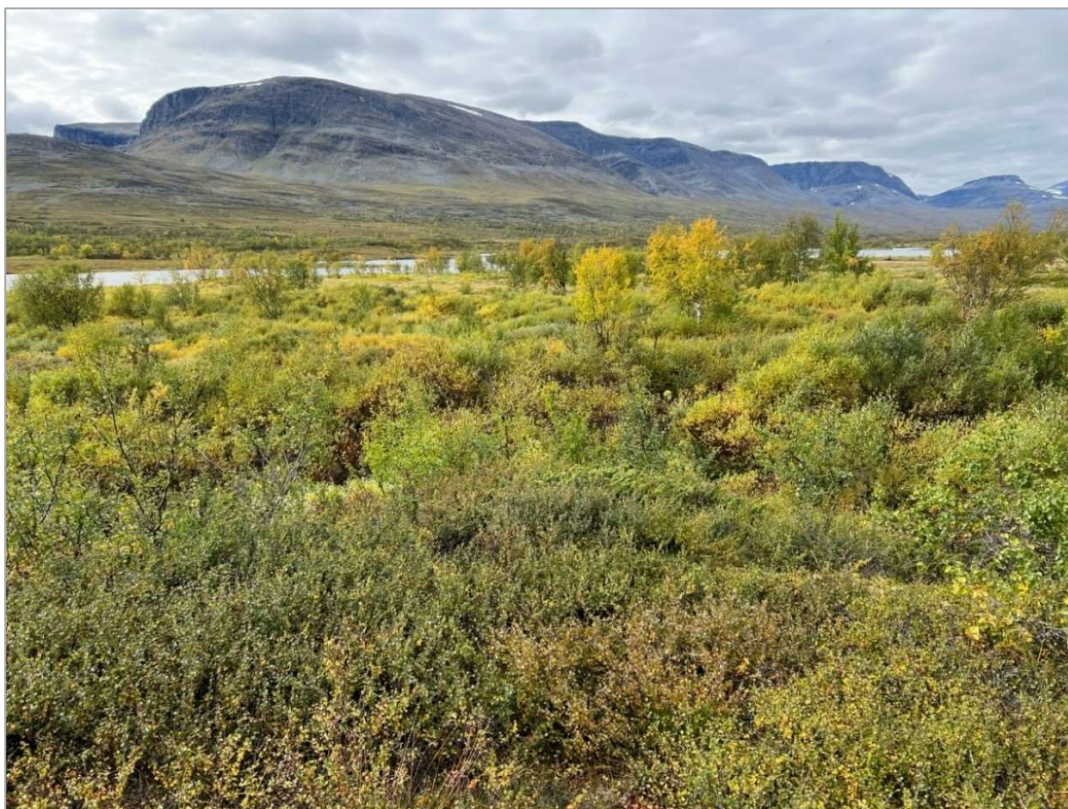

Amtskart Troms 1913

Ánjavuopmi

Ruden (1911) og Manker (1957) omtaler Anjavuopmi som et dalføre med mange spor etter eldre samisk bruk og bosetting. Store samlegjerder med fangarmer, boplasser med snauhogd skog rundt og offerplasser beskrives. Videre at dalføret har tett med spor etter reindrifsamens bruk, og noen konkrete områder er særskilt nevnt. Det er en omfattende jobb å skulle befare hele det lange dalføret. I denne omgang rakk vi over rundt 5 km langs begge sidene av Ánarjohka, fra turlagets sti opp mot Vuomahyttene og oppover elva fram til Ánjajávri. Se kart figur 5. på s. 8. Det betyr at området rundt selve Ánjajávri, hvor det vurderes å være en rekke uregistrerte kulturminner, ikke er undersøkt.

Ut fra omtalen i kildene var det ventet at vi skulle finne langt flere kulturminner enn det som ble tilfellet. På nordsida av elva var det blant annet konkrete beskrivelser av boplasser i nedre del av de to store sideelvene som kommer ned fra Njunismassivet. På tross av grundige søk i hele skogbeltet langs Ánarjohka samt ekstra nøye befaring ved ovennevnte sideelver ble det ikke påvist kulturminner på nordsiden av Ánarjohka. En av årsakene for den resultatløse befaringsmåten må tilskrives gjengroing. Områdene nærmest sideelvene og flatene nærmest Ánarjohka, som ikke var myr, var tilnærmet ugjennomtrengelig med tett og høy krattvegetasjon, primært viekratt og dvergbjørk. Se bildet figur 24. Ved de fleste av de mest "lovende" områdene på denne siden av elva gjør gjengroingen at det i dag dessverre "for sent" med tanke på muligheter til å finne kulturminner. Store flater langs denne siden av Ánarjohka består også av myr og det er dermed mindre sannsynlig å kunne finne kulturminner fra de to siste årtusen. Eldre spor, fra eksempelvis steinalderen, kan finnes da myrene kan ha vokst til etter steinalderen. For å påvise kulturminner som ikke lenger er synlig på overflaten kreves imidlertid helt andre søkemetoder enn overflatebefaringer.

Figur 24. Tørr fin potensiell flate for boplassområde langs den østligste av de to sideelvene. Som det framgår av bildet vil det være svært krevende å finne kulturminner i dette området i dag. I bakgrunnene ser vi Gaibagáisi.

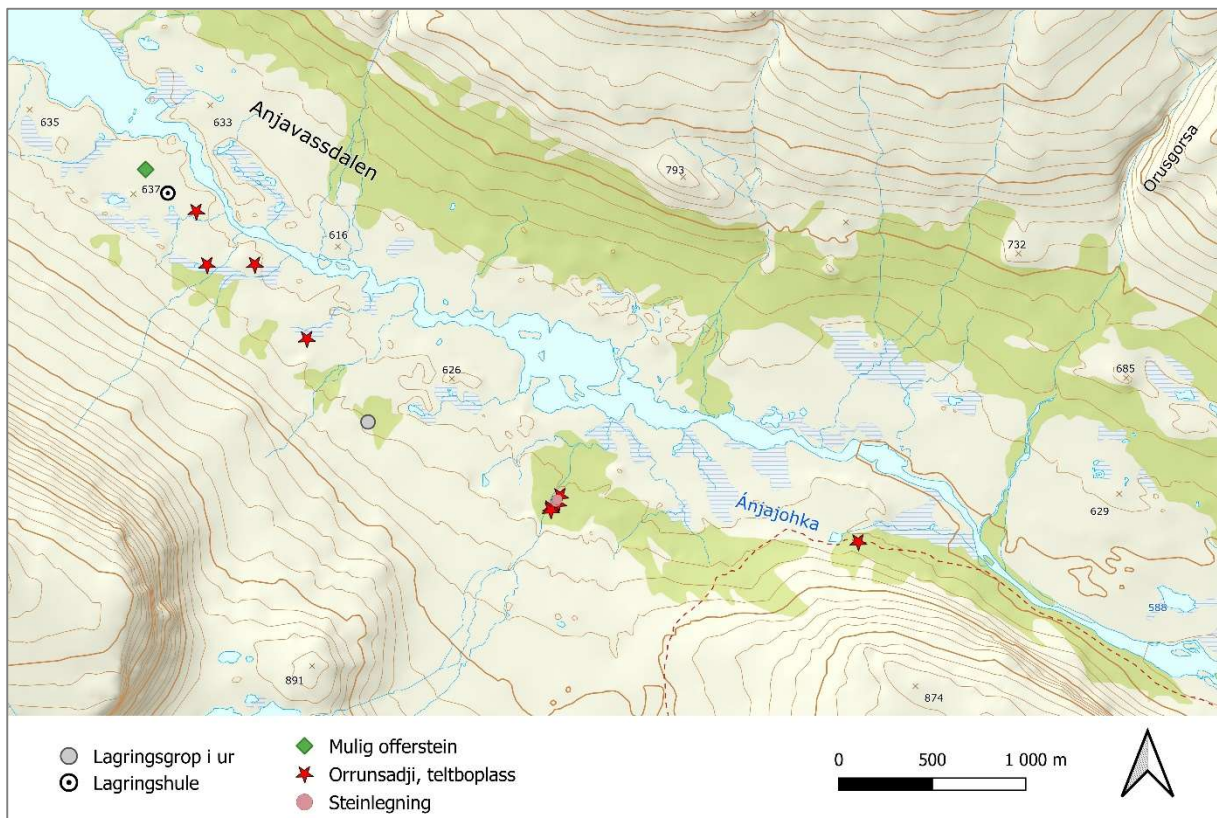
Dalsiden på nordsida av Ánarjohka ligger i sørhelling og har et tett sammenhengende belte med bjørkeskog samt store gjengrodde områder dekket av tett kratt. Det er et markant forskjellig fra motsatt side hvor skogen er langt mer spredt og omfanget av krattvegetasjon langt mindre. På sørsiden dominerer åpne moer med lynnvegetasjon og mindre lommer av bjørkeskog vokser langs bekkefarene.

Bildet til høyre viser forskjellen i skog på de to sidene av Ánarjohka. I nedre halvdel av bildet ser vi området langs elvas sørside hvor landskapet er åpent med spredt bjørkeskog. I midten av bildet skimtes Ánarjohka og på andre siden ser man at det er et jevnt tett skogbelte langs hele dalsiden. Bakerst i bildet er Njunis med snø på.

Figur 25. Ánjavuopmi med Njunis (1717moh) i bakgrunnen

Kartet nedenfor viser kulturminnene som ble dokumentert under befaringa. I tillegg til kilder om mange boplasser finnes det opplysninger om offersteder.

Figur 26. Registrerte kulturminner i Ánjavuopmi.

Manker (1957; 81 og 116) beskriver andre eldre nedtegninger som omtaler to offersteder i Ánjavuopmi. En av kilde viser til, uten nærmer stedsangivelse, at det finnes en jordfast stein ved Ánjajávri som er brukt som offerstein. En annen kilde forteller om en offerstein ved vannets øvre ende (nord). Det er kanskje naturlig å tenke at disse to kildene omtaler samme stein.

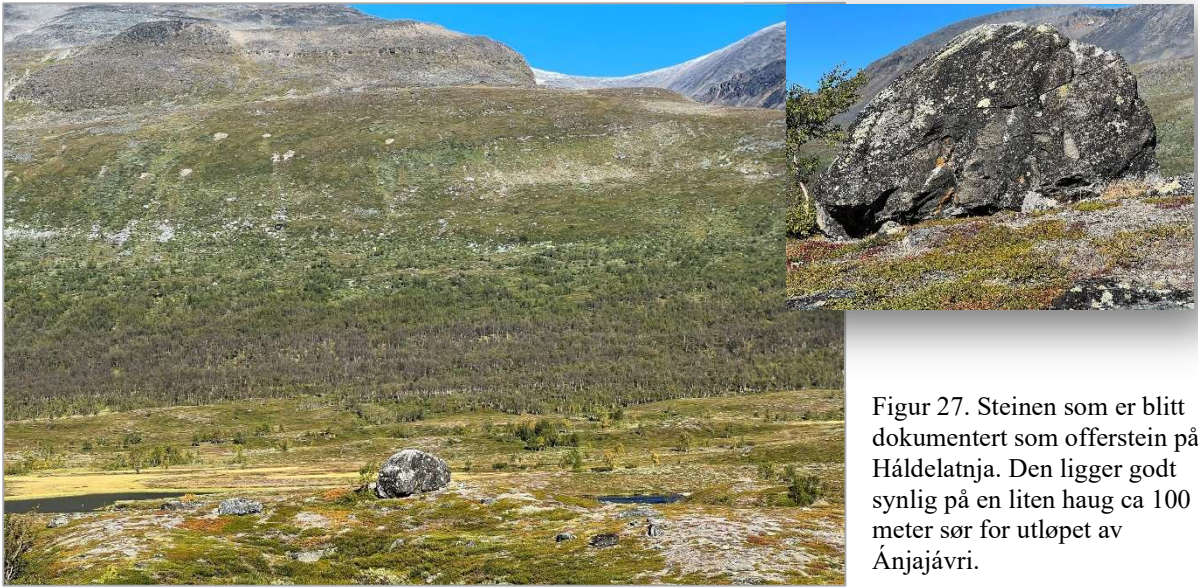
Den andre offerplassen Manker viser til omtaler han som *Haltelatnja*. Qvigstad beskriver også offerplassen, men skriver *Haldeladnja*. Disse er begge gamle skrivemåter, og det kan diskuteres hva man her har ment. Den første stavelsen *Halde*, skrives i dag *Hálde*. Når *hálde* benyttes i navn er det ofte i tilknytninger til stedsnavn for hellige steder. Andre stavelsen *latnja* eller *ladnja*, betyr i dagligtale rom/sprekk/åpning. I stedsnavnsammenheng betyr *latnja* en hylle/avsats/flatere parti i en fjell-/dalside (Nielsen 1979:471-472, Qvigstad 1935:98).

Hvis man derimot skriver *látnejá* så betyr det ungbjørk (entall). En slik skrivemåte vil samiskspråklig være unaturlig og grammatisk feil. *Látnejá* som siste stavelse i eksempelvis *Háldelátnejá* vil man derfor neppe ha brukt. Derimot er *Háldelatnja* en riktig skrivemåte og naturlig sammensetning av ord og vil i stedsnavnsammenheng trolig henvise til et hellig område/sted som kan beskrives som en hylle/avsats i en fjell-/dalside.

Nils Thomas Labba fra Saarivuoma sameby har i et intervju fortalt at det aktuelle offerstedet skal ha ligget i en skog (Sveen upublisert feltrapport 1998). Om stedet har blitt kalt *Háldelatnja* I betydningen (*hellig rom/åpning*), kan det også tilsi at stedet har ligget i en skog. Det kan eksempelvis ha vært ment en åpning inni en skog, at det var et åpent "rom" (glenne/lysning) inni en skog. Som nevnt i forrige avsnitt, så er dette ordet i stedsnavnsammenheng som regel brukt i betydningen hylle eller avsats i en fjell-/dalside.

Langs dalsiden i Ánjavuopmi er det både en rekke små avgrensede områder med bjørkeskog og mange avsatter i dalsiden. Her er derfor flere muligheter i et nokså vidt område som passer til beskrivelsen av offerstedet *Háldelatnja*. Det har ikke lyktes å påvise offerplassen i terrenget. Ofringer i form av reinhorn og annet biologisk materiale vil neppe la seg påvise som synlige strukturer på overflaten i dag. Offerstedet vil være vanskelig å påvise sikkert uten at det blir direkte påvist av noen med detaljkunnskap om hvor stedet faktisk er.

Kalstad (1973) og Prestbakmo (2002) har kartfestet en stein (jf. figur 27.) sørvest for utløpet av Ánjajávri og skriver at dette er offersteinen på *Háldelatnja* (markert med grønt symbol på kartet over). Manker derimot, skriver som nevnt, at det omtalte offerstedet i nordøstenden av vannet er en offerstein, mens det aldri nevnes at det er en offerstein tilknyttet *Háldelatnja*. Området rundt Ánjajávri, hvor en konkret offerstein er omtalt, har vi ikke befart. Her spør det om Kalstad og Prestbakmo kan ha blandet disse to offerstedene. De har kartfestet en offerstein i motsatt ende av vannet enn der de gamle kildene sier det skal finnes en offerstein. Det betyr i så fall at den avmerkede offersteinen trolig ikke er korrekt. Eller, de kan ha fått annen kunnskap fra andre kilder.

Figur 27. Steinen som er blitt dokumentert som offerstein på Háldelatnja. Den ligger godt synlig på en liten haug ca 100 meter sør for utløpet av Ánjajávri.

Like sør for ovennevnte stein ligger kulturminnet som på kartet er merket som "lagringshule". Dette er en stor flyttblokk, men den ligger nokså uanselig til og er ikke et blikkfang på avstand. Flyttblokka er kløyvd flere steder. På sørsiden er et hulrom inn under steinen ca 1,1 høyt, inntil 0,4m bredt og ca 4m dypt. Foran åpningen er det stablet steiner, 5 steiner på vestsiden og to steiner på østsiden av åpninga. Flere steiner ligger på bakken foran inngangen, blant annet to flate heller. På motsatt side av flyttblokka er to små åpninger og i den ene ser en at det kommer lys gjennom fra andre siden. Utenfor disse to åpningene ligger to steinheller ca 30 cm i diameter. Hellene ville kunne dekke de to åpningene. Hulrommet under steinen var helt rensket og har kanskje vært brukt som lagringsrom for utstyr og lignende. Boplassene i området er beskrevet å være brukt som sommerboplasser og under vårflytting. Det var vanlig å mellomlagre sesongutstyr på flyttvegen. Eksempelvis vinterutstyr som ikke skulle i bruk igjen før man kom forbi på høsten på vei til vinterbeitene. Som nødovernatting i uvær vil den også fungere.

Figur 28. Fremst i bildet er steinen med lagrinshulen. Den andre steinen, som Kalstad og Prestbakmo omtaler som offerstein, kan skimtes som en liten sukkertopp lenger bak.

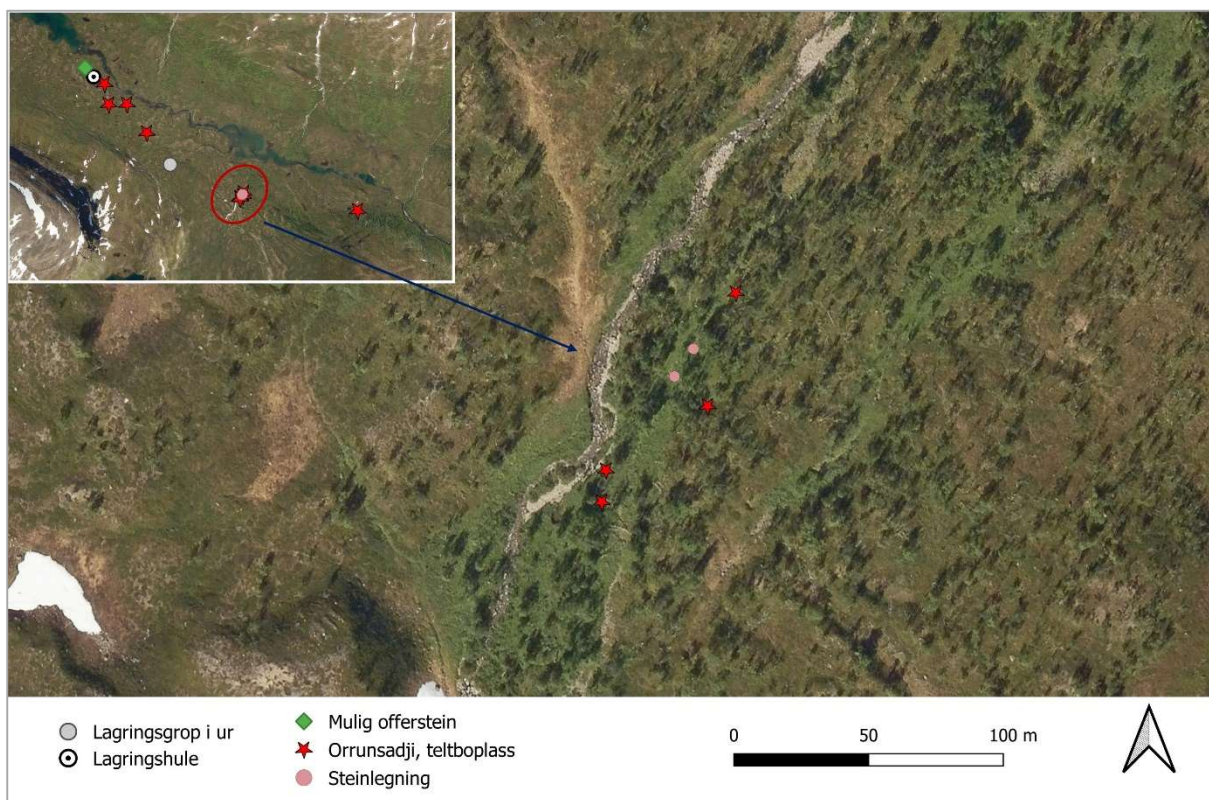

Figur 29. Oppmuringen som delvis dekker åpningen under steinen.

Fifur 30. Hulrommet under steinen er helt tomt.

Langs strekket som ble befart på sørsiden av Ánjajohki var det i hovedsak árran som ble dokumentert, de fleste enkeltstående, beliggende på små åpne morenerygger med lyngvegetasjon. Et større boplassområde ble dokumentert langs elva som renner ned fra Unna Vuomajávrráš til Ánjajohka (se satellittfoto nedenfor). I dette området er det også i kildene markert reindriftingsamisk bosetting.

Figur 31. Satellittbildet viser boplassområdet langs ei sideelv som kommer ned til Ánjajohka. Helt inntil boplassen er det et overgrodd uttørket bekkeløp.

Den registrerte boplassen ligger på et slett parti med spredt bjørkeskog, tett på en liten uttørket bekk som går parallelt med den litt større sideelva. På sletta er det frodig engvegetasjon, som er beitepåvirket. Denne flata er også i ferd med å gro igjen med stedvis tett eine- og viekratt, som gjorde det vanskelig å undersøke lokasjonen. Det vurderes å være stor sannsynlighet for flere kulturminner her, enn det som ble dokumentert. Det ble dokumentert fire árran, hvor et i tillegg til selve ildstedet også har et lite hellelagt område og en liten steinbenk/krakk bygd av hellere like ved siden av. (se figur 31). Sistnevnte ildsted ligger helt inn mot kanten av den uttørkede bekken og har ikke vært inne i et telt, men utendørs. De to registrerte steinsetningene ligger nede i det uttørkede bekkefarete og har trolig vært for å demme opp vann til en liten kulp. Inntil den ene steinsetningen var det også lagt heller i det som har vært bunnen i bekken. Se foto fra boplassområdet nedenfor.

Figur 32. Flaten med kulturminner inntil uttørket bekk. Området er tydelig beitepåvirket, men nå i ferd med å gro igjen. Tette klynger av einekratt kan sees i bakgrunnen. I området rundt årran, som ligger like ved hunden, er viekrattet i ferd med å ta over.

Figur 33. Bildet til venstre viser det tørrlagte bekkefare. Over: er den ene steinsettinga som ligger nedi bekkefare og trolig har laget en liten oppdemmet kulp

Avslutning

Området ved Ánjavuopmi og Vuomajávri har gjennom tidene vært viktig trekkvei både for vill- og tamrein. Det lavereliggende dalføret ved Ánjavuopmi byr i tillegg til godt fiske og gode jaktmuligheter på godt med vegetasjon og brensel. Dalføret gir også lè mot dårlig vær samtidig som det er kort tilgang på høyfjellsområder. Opplysninger fra intervjuer fra tidlig 1900-tallet av reindriftsamer samt eldre skriftlige kilder og kart forteller om tidligere bosetting og bruk. Kildene ble gjennomgått og systematisert og lå til grunn for valg av områder som ble befart. Det var forventet å finne flere kulturminner enn det som ble tilfellet, særlig i Ánjavuopmi. Nå gjenstår riktignok, strekningen rundt selve Ánjajávri, hvor potensialet for å finne samiske kulturminner vurderes som stort.

En utfordring for kartlegging av samiske kulturminner i Dividalen Nasjonalpark generelt, er konsekvensene av et varmere og våtere klima. I dag er tilveksten av tett krattvegetasjon kommet langt flere steder, og gjør det tilnærmet umulig å finne de unnselige sporene etter store boplasser med teltbosetting. Det gjelder eksempelvis på de slette flatene langs mindre sideelver og bekkefar i Anjavuopmi og Vuomajávri, som har vært attraktive områder for bruk og bosetting.

Figur 34. Ánjajávri

I åpne områder mellom frodige bekkefar hvor lyngvegetasjonen har dominert er det også endring på gang. Når man kommer inn i disse områdene ser man ofte at mange av de tidligere mer åpne og «lettgatte» lyngmoene har fått et lavt, men jevnt og tett dekke av dvergbjørk. Dette vanskeliggjør også mulighetene for å se eventuelle kulturminner. På sikt vil trolig også disse områdene i økende grad være dekket med høyt kratt.

Arbeidet som Nasjonalparkstyret har initiert er derfor svært viktig. Det bidrar til å få nedtegnet og dokumentert verdifull samisk kulturarv og kulturhistorie i et rikt resurssområde som har vært viktig for menneskene gjennom mange tusen år.

Litteratur

Barlindhaug S. og Johnsen H. G. 2021 Kulturminneregistrering i Dieváidvuoddi álbmotmeahcci – Øvre Dividalen nasjonalpark, Målselv kommune, 2021

Blankholm, Hans Petter. upublisert rapport "Arkeologi i Rostadalen. Rekognoseringer i juli-august 2000". Topografisk arkiv Norges Arktiske Universitetsmuseum

Blankholm Hans Petter. 2011 Arkeologisk utgravingsrapport fra Rosta, Målselv kommune. Upublisert rapport. Topografisk arkiv Norges Arktiske Universitetsmuseum.

Blankholm, H.P. 2011 Plugging the gap: Early metal age in the Ostu mountain pass, Troms, Northern Norway. *Fennoscandia Archaeologica* XXVIII:19-37.

Blankholm, H.P. i trykk LARM investigations in Inner Troms 1: Alddesjávri/Altevatn – Lenesjávri/Leinavatn and Vuolit Rostojávri/Lille Rostavatnet. I: M. Skandfer, H.P. Blankholm, B.C.

Hansen, L.I and Olsen, B. 2004. Samenes historie fram til 1750. Cappelen akademiske forlag.

Hansen, L.I and Olsen, B. 2014. Hunters in Transition: An Outline of Early Sámi History. Brill Publisher. Leiden.

Helskog, K. 1970 Registrering ved Altevatn, Leinavatn, og Gaevdn'jaja'vri sommeren 1970. Upublisert rapport. Topografisk arkiv, Norges Arktiske Universitetsmuseum, Universitetet i Tromsø.

Kalstad, Johan Albert. 1973. Samene og Dividalen. Upubl. feltrapport. Topografisk arkiv Norges Arktiske Universitetsmuseum

Klaussen Monica. 2008, Strategisk villreinfangst i Troms. En analyse av fangstgropanlegg og deres beliggenhet, oppbygging og bruk. Masteroppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø.

Manker Ernst 1953. The nomadism of the Swedish mountain lapps. The siidas and their migratory routes in 1945. Nordiska Museet: Acta Lapponica. VII. Stockholm

Manker Ernst 1957. Lapparnas Heliga Ställen. Kultplatser och offerkult i belysning av Nordiska Museets och landsantikvariernas fältundersökningar. Nordiska Museet: Acta Lapponica. XIII. Stockholm

Nielsen Konrad 1979. Lappisk (samisk) ordbok. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B. skrifter XVII(2). Første opplag 1932-1962. Oslo

Prestbakmo, Hans., 2002: Natur, tanker og mennesker i grenseland.

Ruden, I. 1911. Fremstilling av en del av den skade som de svenske flyttlapper og ren har voldt paa skogen i Tromsø Amt. Grøndahl & søns boktrykkeri, Kristiania.

Sommerseth, Ingrid. 2009. Villreinfangst og tamreindrift i indre Troms-belyst ved samiske boplasser mellom 650 og 1923. doktorgradsavhandling. Universitetet i Tromsø. Institutt for arkeologi og sosialantropologi.

Sveen Stine Benedicte. 1998. Upublisert feltrapport – Hovedfagsregistreringer til avhandlingen; Boazosápmelas, boazu ja sutnu guohtoneanan - Reinen, reineieren og reinbeitelandet. En studie av reindriftssamisk landskapsbruk og landskapsforståelse, forankret i sommerlandet Stuoranjárga 2003

Svestad, A. In press. Chapter 11. LARM Investigations in Inner Troms 2: The Guomojávrrit Region. In: *Archaeological Perspectives on Hunter-Gatherer Landscapes and Resource Management in Interior North Norway*, edited by Marianne Skandfer, Hans Peter Blankholm and Bryan C. Hood. Equinox, Sheffield. ISBN 9781781798171.

Qvigstad Just, 1935. *De lappiske stedsnavn i Troms fylke*. Institutt for sammenlignende kulturforskning. Serie B Skrifter XXVIII. Oslo

Historiske kart:

- Reindriftkonvensjonen av 1913 kart.
- Tromsø Amtskart fra 1874 og 1913

Takk til **Asgeir Svestad og Ingrid Sommerseth** ved Universitetet i Tromsø - Norges Arktiske Universitet for opplysninger om tidligere funn og pågående forskning i området.